Agricultural Sci. J. 42 : 3 (Suppl.) : 196-199 (2011) ว. วิทย. กษ. 42 : 3 (พิเศษ) : 196-199 (2554)

ประสิทธิภาพในการยับยั้งเชื้อรา *Colletotrichum gloeosporioides* ของฟิล์มบริโภคได้จากผงบุกผสมสารสกัดจากสมุนไพรไทย

Antifungal (*Colletotrichum gloeosporioides*) performance of edible film from Konjac powder added with Thai herb extracts

จุพาพันธุ์ รัตนนิล[1] ชาลีดา บรมพิชัยชาติกุล[1] และ รชา เทพษร[2]

Jupapan Rattananin[1] , Chaleeda Borompichaichartkul[1] and Racha Tepsorn[2]

Abstract

Colletotrichum gloeosporioides is the cause of anthracnose disease on mango CV. Nam Dok Mai during storage after harvesting. This research was aimed to study the effect of using herbal crude extracts (*Boesenbergia pandurata*, *Alpinia galanga* and *Zingiber officinal*) on prevention of anthracnose disease. The extracts from zingiberaceous plants using ethanolic and water extraction could inhibit growth of *C. gloeosporioides*, especially the ethanolic extracts of *B. pandurata* and *A. galanga* which had the most antifungal activity against *C. gloeosporioides*. The minimum inhibitory concentration (MIC) and minimum fungicidal concentration (MFC) values of plant extracts were at 2,500 µg/ml. *B. pandurata* and *A. galanga* extracts were then added into Konjac solution to form edible film at concentration range of 2,500 - 30,000 µg/ml. After that antifungal activity of the film solution and film were tested. It was found that for Konjac film solution required minimum amount of *A. galanga* and *B. pandurata* extracts of 10,000 µg/ml to inhibit *C. gloeosporioides*. However, for Konjac film, the minimum concentration of *B. pandurata* and *A. galanga* extracts to inhibit *C. gloeosporioides* were 10,000 and 20,000 µg/ml, respectively.

Keywords: antimicrobial edible film, Konjac film, Thai herb extract

บทคัดย่อ

เชื้อรา *Colletotrichum gloeosporioides* เป็นสาเหตุของโรคแอนแทรคโนสที่มักพบบนผลมะม่วงน้ำดอกไม้ระหว่างการเก็บรักษาหลังจากการเก็บเกี่ยว งานวิจัยนี้จึงสนใจศึกษาฤทธิ์ของสารสกัดจากสมุนไพรไทยวงศ์ขิง 3 ชนิด คือ กระชาย ข่า และ ขิง สกัดด้วยตัวทำละลาย 2 ชนิด คือ เอทานอล และน้ำกลั่น เพื่อยับยั้งการเจริญของเชื้อรา *C. gloeosporioides* พบว่าสารสกัดจากสมุนไพรทุกชนิดในทุกตัวทำละลาย มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อราที่นำมาทดสอบ โดยสารสกัดจากกระชายและข่าที่สกัดด้วยเอทานอล มีค่าความเข้มข้นต่ำที่สุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อ (MIC) และค่าความเข้มข้นต่ำที่สุดที่สามารถทำลายเชื้อ (MFC) ที่ดีที่สุดต่อเชื้อราดังกล่าวเท่ากัน (MIC = 2,500 µg/ml และ MFC = 2,500 µg/ml) เมื่อนำสารสกัดจากสมุนไพรที่เลือก (กระชาย และ ข่า ที่สกัดด้วยเอทานอล) มาผสมในฟิล์มบุกที่ระดับความเข้มข้น 2,500 - 30,000 µg/ml และศึกษาผลการต้านเชื้อราของสารละลายบุกและแผ่นฟิล์มบุก โดยพิจารณาจากการเกิดบริเวณยับยั้ง (clear zone) พบว่าสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดจากกระชาย และ ข่า ความเข้มข้น 10,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำที่สุดที่เกิดบริเวณยับยั้ง ส่วนการยับยั้งของแผ่นฟิล์ม พบว่าฟิล์มบุกผสมสารสกัดจากข่าที่ความเข้มข้น 10,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อรา ในขณะที่ฟิล์มบุกผสมสารสกัดจากกระชายความเข้มข้น 20,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้

คำสำคัญ: ฟิล์มบริโภคได้ต้านจุลินทรีย์ ฟิล์มบุก สารสกัดจากสมุนไพรไทย

[1] สาขาเทคโนโลยีทางอาหาร คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

[1] Department of Food Technology, Faculty of Science, Chulalongkorn University, Patumwan, Bangkok, 10330

[2] สาขาเทคโนโลยีการอาหาร คณะทรัพยากรธรรมชาติและอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จ.สกลนคร อ.เมือง จ.สกลนคร 47000

[2] Department of Food Technology, Faculty of Natural Resources and Agro-Industry, Kasetsart University, Chalermphrakiat Sakon Nakhon Province Campus, Maung District, Sakonnakhon, 47000

คำนำ

มะม่วงพันธุ์น้ำดอกไม้เป็นไม้ผลเศรษฐกิจที่มีผู้นิยมบริโภค นอกเหนือจากการผลิตเพื่อบริโภคในประเทศแล้ว มะม่วงพันธุ์น้ำดอกไม้ยังส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ซึ่งมีมูลค่าการส่งออกที่สูงมาก แต่ปัญหาที่สำคัญภายหลังการเก็บเกี่ยวคือการเน่าเสียเนื่องจากจุลินทรีย์ โดยสาเหตุหลักมาจากเชื้อรา *Colletotrichum gloeosporioides* ซึ่งเป็นสาเหตุของโรคแอนแทรคโนส จึงมักใช้สารเคมีบางชนิดจุ่มผลก่อนการบรรจุลงภาชนะ ซึ่งสารเคมีสามารถแทรกซึมเข้าไปในผลิตผลได้ ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและผู้ปฏิบัติงาน อีกทั้งประเทศผู้สั่งซื้อมะม่วงจากประเทศไทยได้ตั้งข้อจำกัดปริมาณการใช้สารในการควบคุมโรคกับผลผลิต และงดการนำเข้ามะม่วงเมื่อพบว่ามีการใช้สารเคมี มีรายงานว่าสารสกัดจากพืชวงศ์ขิงหลายชนิดสามารถยับยั้งการงอกของสปอร์เชื้อรา *C. gloeosporioides* ได้ (สุภัทรา และคณะ, 2549) การนำสารสกัดจากพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์ต้านจุลินทรีย์จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจในการใช้เพื่อควบคุมโรคพืช อีกทั้งเมื่อมีการนำมาใช้ผสมร่วมกับฟิล์มบริโภคได้จากบุก ซึ่งบุกมีองค์ประกอบของกลูโคแมนแนนซึ่งเป็นสารโพลีเซคคาไรด์ สามารถนำมาผลิตเป็นฟิล์มบริโภคได้ เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาของผลมะม่วงให้ได้นานขึ้น ซึ่งผลงานวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการใช้ประโยชน์จากหัวบุกและประยุกต์ใช้ฟิล์มบริโภคได้จากบุกต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

เตรียมสารสกัดหยาบจากสมุนไพรไทย 3 ชนิด ได้แก่ กระชาย ข่า และ ขิง สกัดด้วยตัวทำละลาย 2 ชนิด คือ เอทานอล และน้ำกลั่น โดยนำสมุนไพรแห้งบดละเอียดแช่ด้วยตัวทำละลาย ในปริมาตร 1:5 (w/v) เป็นเวลา 48 ชั่วโมง กรองแยกกาก ระเหยตัวทำละลายด้วยเครื่อง rotary evaporator แล้วนำมาเปรียบเทียบผลของสารสกัดจากสมุนไพรในการยับยั้งเชื้อรา *C. gloeosporioides* โดยเตรียมสารแขวนลอยของสปอร์ความเข้มข้น 6 Log CFU/ml ในอาหารเลี้ยงเชื้อ PDB โดยหาค่าความเข้มข้นต่ำสุดในการยับยั้งเชื้อรา (Minimum Inhibitory Concentration; MIC) และค่าความเข้มข้นต่ำที่สุดที่สามารถทำลายเชื้อรา (Minimum Fungicidal Concentration; MFC) ของสารสกัดจากสมุนไพร ด้วยวิธี Micro dilution method

เตรียมสารละลายบุกความเข้มข้น 1.0% w/v กวน 3 ชั่วโมง ที่อุณหภูมิห้อง เติม KOH 0.5 M ความเข้มข้น 0.14% v/v กวน 15 นาที เติม glycerol 0.3% w/v กวนต่ออีก 20 นาที แล้วเติมสารสกัดจากสมุนไพรที่มีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อราที่ดีที่สุด ที่ระดับความเข้มข้นต่างๆ เติม tween 80 1% v/v ประเมินความสามารถในการยับยั้งเชื้อราของสารละลายบุกและแผ่นฟิล์มบุก ที่ผสมสารสกัดจากสมุนไพรด้วยวิธี disc diffusion method โดยใช้แผ่น sterile paper disc ที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.6 เซนติเมตร จุ่มลงในสารละลายบุกที่ผสมและไม่ผสมสารสกัดจากสมุนไพร แล้ววางลงบนอาหารเลี้ยงเชื้อ PDA ที่มีการเกลี่ยสารแขวนลอยของสปอร์เชื้อราความเข้มข้น 6 Log CFU/ml นำไปบ่มที่อุณหภูมิห้อง เป็นเวลา 3 วัน นำสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดจากสมุนไพรความเข้มข้นต่างๆ อีกส่วนหนึ่งมาเทลงบนถาดอะลูมิเนียมเพื่อขึ้นรูปฟิล์ม อบแห้งฟิล์มด้วยตู้อบลมร้อน 50 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 10 ชั่วโมง จนฟิล์มแห้งและสามารถลอกเป็นแผ่นได้ ตัดแผ่นฟิล์มเป็นวงกลมให้มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.6 เซนติเมตร แล้ววางลงบนอาหารเลี้ยงเชื้อ PDA ที่มีการเกลี่ยเชื้อไว้แล้ว บ่มที่อุณหภูมิห้อง เป็นเวลา 3 วัน โดยประสิทธิภาพในการยับยั้งเชื้อรา สามารถวัดจากขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของบริเวณยับยั้ง ตัวอย่างควบคุมคือตัวอย่างสารละลายบุกและฟิล์มบุกที่ไม่ใส่สารสกัดจากสมุนไพร

ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

จากการทดสอบฤทธิ์ของสารสกัดจากสมุนไพรในการยับยั้งเชื้อรา *C. gloeosporioides* ด้วยวิธี Micro dilution method พบว่าสารสกัดจากสมุนไพรทุกชนิดในทุกตัวทำละลาย มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อราที่นำมาทดสอบ โดยสารสกัดจากกระชายและข่าที่สกัดด้วยเอทานอล มีค่า MIC และ MFC ที่น้อยที่สุดเท่ากัน (MIC = 2,500 µg/ml และ MFC = 2,500 µg/ml) แสดงว่าสารสกัดจากกระชายและข่าที่สกัดด้วยเอทานอล มีประสิทธิภาพในการยับยั้งเชื้อราที่นำมาทดสอบได้ดีที่สุดเท่ากัน (Table 1) สารสกัดจากสมุนไพรทุกชนิดที่สกัดด้วยเอทานอล มีค่า MIC และ MFC ที่น้อยกว่าสารสกัดจากสมุนไพรทุกชนิดที่สกัดด้วยน้ำกลั่น เพราะองค์ประกอบส่วนใหญ่ของสารสกัดสามารถละลายได้ในเอทานอลได้ดีกว่าน้ำกลั่น เนื่องจากสารเหล่านั้นเป็นกลุ่ม lipophilic compounds จึงสามารถยับยั้งจุลินทรีย์ได้ดี โดยอาศัยความไม่มีขั้วหรือความสามารถในการละลายได้ในไขมัน สามารถผ่านผนังเซลล์ เข้าไปใน mitochondria และรบกวนส่วนประกอบภายในของ mitochondria เกิดการปลดปล่อยองค์ประกอบต่างๆ ในเซลล์ ทำให้จุลินทรีย์ตายในที่สุด (Burt, 2004)

Table 1 Antimicrobial activity of plant extracts against *C. gloeosporioides*

Plant extracts	Solvents	MIC (µg/ml)	MFC (µg/ml)
Ginger	Distilled water	80,000	160,000
	Ethanol	20,000	40,000
Galangal	Distilled water	80,000	160,000
	Ethanol	2,500	2,500
Kra-chai	Distilled water	80,000	80,000
	Ethanol	2,500	2,500

ผลการประเมินความสามารถในการต้านเชื้อราของสารละลายบุกและแผ่นฟิล์มบุก ที่ผสมสารสกัดจากกระชายและข่า ที่สกัดด้วยเอทานอล (เมื่อพิจารณาเลือกจากค่า MIC และ MFC ที่น้อยที่สุด) โดยแปรระดับความเข้มข้น 2,500 - 30,000 µg/ml พบว่าสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดจากข่าสามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้ดีกว่าสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดจากกระชายในทุกระดับความเข้มข้นที่ทดสอบเมื่อพิจารณาจากความยาวของเส้นผ่านศูนย์กลางของบริเวณยับยั้ง โดยสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดจากกระชายและข่าเริ่มเกิดบริเวณยับยั้งที่ระดับความเข้มข้น 10,000 µg/ml ขึ้นไป (Table 2) แสดงว่าสารสกัดจากกระชายและ ข่าความเข้มข้น 10,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำที่สุดที่เมื่อผสมลงในสารละลายบุกแล้วสามารถออกฤทธิ์ยับยั้งเชื้อราดังกล่าวได้

Table 2 Antimicrobial activity of Konjac film solution added with plant extracts against *C. gloeosporioides*

Plant extracts in ethanol	Concentration (µg/ml)	Inhibition zone diameter (cm)
Galangal	2,500	0
	10,000	1.203±0.151[b]
	20,000	1.451±0.104[c]
	30,000	1.884±0.200[d]
Kra-chai	2,500	0
	10,000	1.042±0.070[a]
	20,000	1.177±0.069[b]
	30,000	1.372±0.192[c]
Control solution	0	0

Averages in the same column followed by different letters are significantly at $p \leq 0.05$ according to Duncan's New Multiple Range Test

จาก Table 3 ผลการต้านเชื้อราของแผ่นฟิล์มบุก พบว่าฟิล์มบุกที่ผสมสารสกัดจากข่าสามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้ดีกว่าฟิล์มบุกที่ผสมสารสกัดจากกระชายในทุกระดับความเข้มข้นที่ทดสอบ โดยฟิล์มบุกที่ผสมสารสกัดจากกระชายความเข้มข้น 20,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อรา ในขณะที่ฟิล์มบุกผสมสารสกัดจากข่าที่ความเข้มข้น 10,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้ และเมื่อเพิ่มระดับความเข้มข้นของสารสกัดข่าเป็น 30,000 µg/ml จะเกิดบริเวณยับยั้งที่มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.757 เซนติเมตร ซึ่งถือว่ามีประสิทธิภาพในการยับยั้งเชื้อจุลินทรีย์ในระดับมาก (Ponce *et al*., 2003) รายงานว่า ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของบริเวณยับยั้งที่มีขนาดน้อยกว่า 0.8 เซนติเมตร ถือว่าไม่ยับยั้ง (-) ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.9 – 1.4 เซนติเมตร ถือว่ายับยั้งได้ (+) ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 – 1.9 เซนติเมตร ถือว่ายับยั้งได้มาก (++) และขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่กว้างกว่า 2.0 เซนติเมตร ถือว่ามีประสิทธิภาพในการยับยั้งได้สูงที่สุด (+++) โดยส่วนประกอบหลักของสารสกัดจากข่าประกอบด้วย 1,8-cineole (20.95%), b-bisabolene (13.16%), b-caryophyllene (17.95%) และ b-selinene (10.56%) ซึ่งเป็นสารในกลุ่ม terpenes (Mayachiew and Devahastin, 2008) โดยมีกลไกการออกฤทธิ์เกี่ยวข้องในการรบกวน cytoplasmic membrane และทำให้เกิดการรวมตัวจับกันเป็นก้อนขององค์ประกอบในเซลล์ของจุลินทรีย์ ส่งผลให้เกิดการยับยั้งการเจริญของเซลล์จุลินทรีย์ได้ (Oonmetta-aree *et al*., 2006)

Table 3 Antimicrobial activity of Konjac film added with plant extracts against *C. gloeosporioides*

Plant extracts in ethanol	Concentration (µg/ml)	Inhibition zone diameter (cm)
Galangal	2,500	0
	10,000	1.038±0.096[b]
	20,000	1.325±0.090[c]
	30,000	1.757±0.134[d]
Kra-chai	2,500	0
	10,000	0
	20,000	0.848±0.076[a]
	30,000	1.048±0.109[b]
Control film	0	0

Averages in the same column followed by different letters are significantly at $p \leq 0.05$ according to Duncan's New Multiple Range Test

เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการยับยั้งการเจริญของเชื้อราของฟิล์มบุกกับสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดสมุนไพร พบว่าสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดสมุนไพรมีประสิทธิภาพการยับยั้งที่สูงกว่าฟิล์มบุกที่ระดับความเข้มข้นของสารสกัดเดียวกัน เนื่องจากสารสกัดสมุนไพรที่ผสมลงในสารละลายบุกสามารถเคลื่อนที่ออกมาได้ง่ายกว่าเมื่ออยู่ในฟิล์มบุก เพราะสารละลายบุกมีสถานะเป็นของเหลวแต่ฟิล์มบุกมีสถานะเป็นของแข็ง ดังนั้นประสิทธิภาพในการยับยั้งการเจริญของเชื้อราในรูปสารละลายจึงมีมากกว่าที่อยู่ในรูปฟิล์มที่ระดับความเข้มข้นของสารสกัดเดียวกัน

สรุปผลการทดลอง

สารสกัดจากกระชายและข่าที่สกัดด้วยเอทานอลมีฤทธิ์ในการยับยั้งการเจริญของเชื้อรา *C. gloeosporioides* ได้ดีที่สุด ผลการยับยั้งเชื้อราของสารละลายบุกที่ผสมสารสกัดจากกระชายและข่า ความเข้มข้น 10,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำที่สุดที่เกิดบริเวณยับยั้ง ส่วนการยับยั้งของฟิล์มบุกที่ผสมสารสกัดจากข่าที่ความเข้มข้น 10,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อรา ในขณะที่ฟิล์มบุกผสมสารสกัดจากกระชายความเข้มข้น 20,000 µg/ml เป็นความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้

คำขอบคุณ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว) สำหรับทุนที่ใช้ในการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

สุภัทรา จามกระโทก ชัยณรงค์ รัตนกรีฑากุล ชลิดา เล็กสมบูรณ์ นวลวรรณ ฟ้ารุ่งสาง และอุดม ฟ้ารุ่งสาง. 2549. ผลของสารสกัดหยาบจากพืชสมุนไพรวงศ์ขิงในการต่อต้านราสาเหตุโรคพืชหลังการเก็บเกี่ยว. วารสารวิทยาศาสตร์เกษตร 37(2): 98-101.

Burt, S. 2004. Essential oils: their antibacterial properties and potential applications in foods: a review. International Journal of Food Microbiology 94: 223-253.

Mayachiew, P. and S. Devahastin. 2008. Antimicrobial and antioxidant activities of Indian gooseberry and galangal extracts. Lebensmittel-Wissenschaft und-Technologie 40: 1153–1159.

Oonmetta-aree, J., T. Suzuki, P. Gasaluck and G. Eumkeb. 2006. Antimicrobial properties and action of galangal (*Alpinia galangal* Linn.) on *Staphylococcus aureus*. Lebensmittel-Wissenschaft und-Technologie 39: 1214–1220.

Ponce, A., R. Fritz, C. Del Valle and S. Roura. 2003. Antimicrobial activity of essential oils on the native microflora of organic Swiss chard. Lebensmittel-Wissencharft und- Technologie 36: 679-684.